

OKTAY RİFAT'IN *TECELLİ* BAŞLIKLİ ŞİİRİ VE ÇEVİRİLERİ ÜZERİNDEN ÇEVİRİYİ GÖSTERGEBİLİMLE BULUŞTURMAK

Yrd. Doç. Dr. Didem TUNA
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
didem.tuna@yeniyuzuil.edu.tr

Öz

Yaşamda kullanılan gösterge üretme ve gösterge okuma yöntemlerinden, yazınsal bir yapıtı üretme ya da çözümleme süreçlerinde de yararlanılabilir, zira yazınsal yapıt gerçek insanlar tarafından yine gerçek insanlara yönelik olarak üretilmekte ve gerçek insanlar tarafından okunmaktadır. Fransız göstergebilimci ve Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet'nin geliştirdiği "Söyleyenler Kuramı", söylemin üreticisi kadar alıcısına da önem verir, zira üretilen her söylemin bir de dinleyeni, yani bir alıcısı vardır. Söyleyen söylediğini bitirdiğinde dinlemeye koyulur ve söylem alıcısı konumuna geçer. Böylelikle karşılıklı yer ve rol değiştirme sonucunda oluşan anlamlamada, söylem üreticisi gibi söylem alıcısı da rol alır ve söyleyenin söylediği kadar, alımlayan öznenin de bu söylenenden ne çıkardığı önem kazanır. Bu kuramı, çeviri göstergebilimi açısından ele alacak olursak, yazarı söylem üreticisi ve çevirmeni de söylem alıcısı olarak düşünebiliriz. Çevirmen de yazarın metnini alımladıktan sonra, bu kez rol değiştirip metnin yeniden üreticisi konumuna geçmektedir. Bu çalışmada Coquet'nin "Söyleyenler Kuramı" ışığında, çevirmen özgün metin bağlamında metnin okuyucusu ve çeviri metin bağlamında ise yeniden üreticisi olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, Oktay Rifat'ın *Tecelli* adlı şiirinin Fransızca ve İngilizce çevirileri Sündüz Öztürk Kasar'ın geliştirdiği "Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği" çerçevesinde incelenerek, özgün metinden yapılacak her bir okumanın ve ardından da her bir çevirinin maruz kalabileceği çeşitli anlam dönüşümleri üzerinde durulmakta ve bu dönüşümlerden mümkün olduğunca kaçınma noktasında çeviri göstergebiliminin sunabileceği katkı ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Göstergebilimi, Jean-Claude Coquet, Sündüz Öztürk Kasar, Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği, Oktay Rifat.

MATCHING TRANSLATION WITH SEMIOTICS THROUGH OKTAY RİFAT'S *TECELLİ* AND ITS TRANSLATIONS

Abstract

The methods we use to produce and read signs in daily life can be employed in the processes of producing or analyzing a literary text, because it is produced by people for people. In the “Theory of Instances of Enunciation” propounded by Jean Claude Coquet, the receiver of discourse is as important as the producer of discourse because every discourse that is produced has a listener (receiver): when one finishes speaking, one starts to listen and assumes the role of the receiver. Signification is achieved as a result of this mutual change in place and role and like the producer of discourse, the receiver has a role in signification because what is understood from what is said is as important as what is said. If we take this theory from the point of view of the semiotics of translation, we can think of the author as the producer of discourse and the translator as the receiver of discourse. After receiving the author’s text, the translator changes her/his role from being the receiver of discourse to being the reproducer of discourse. In this study, in the light of Coquet’s “Theory of Instances of Enunciation”, the translator is treated as the reader of the text in the context of the original text and as the reproducer of the text in the act of translating it. In line with this approach, this study analyzes Oktay Rifat’s poem, *Tecelli*, and compares it with its French and English translations within the framework of Sündüz Öztürk Kasar’s “Systematics of Designificative Tendencies” to demonstrate some eventual transformations in meaning to which every reading of the original text and subsequently every translation might be exposed. Finally, it shows how semiotics of translation might contribute in avoiding these transformations as much as possible.

Keywords: Semiotics of Translation, Jean-Claude Coquet, Sündüz Öztürk Kasar, Systematics of Designificative Tendencies, Oktay Rifat.

GİRİŞ

İnsanlar gerek söylem oluşturma, gerekse oluşturulan söylemleri anlama noktasında belli bir süreçten geçerler. Bu süreç kimi zaman zahmetsizdir, zira günlük yaşamın akışı içinde karşımıza çıkan çoğu söylemin göstergelerini çözümlayıp, aktarılanla aynı doğrultuda anlamlandırmak için özel bir çaba gerekli olmayabilir. Kimi zaman ise, sıradan kullanımların dışında, insan ilişkilerinin karmaşıklığından kaynaklanan durumlar ve bunların dile yansımaları, söylenenin ya da görünenin arkasında ne olduğuna odaklanılmasını ve göstergelerin daha incelikli bir yaklaşımla değerlendirilmesini gerektirebilir. Aksi takdirde, anlamın alımlayan özne tarafından çeşitli derecelerde ve şekillerde dönüştürüldüğü, böylelikle aktarılan söylem ile o söylemden çıkarılan anlamın tam olarak örtüşmediği durumlar oluşabilir. Bu olasılıklar, yazınsal yapıt ve çevirisi için de geçerlidir. Kimi zaman çevirmen, kendi okumasına bağlı olarak özgün yapıtta ifade edilenden fazlasını alımlayıp ya da yorumlayıp aktarabileceği gibi, kimi zaman da söyleneni eksik anlayıp, anladığı kadarıyla aktarmakla yetinebilir. Yan anlam, yanlış anlam, hatta karşıt anlam üretebilir. Erek metinde aykırı bir anlama ya da anlamsızlığa varan tercihler yapabilir, hatta özgün metindeki ifadeyi erek metne hiç aktarmamak suretiyle anlamı yok edebilir. Erek metinlerin maruz kalabileceği anlam dönüşümleri, bu çalışmada ele alınacak sorunsal olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, çevirmenlerin okumasından kaynaklanan anlam dönüşümlerinin yanı sıra, dillerin direnişinden, dayatmasından ya da kısıtlarından kaynaklanan dönüşümler de kapsam dışı bırakılmayarak irdelenmekte ve değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini, Paris Göstergebilim Okulu kapsamında yazınsal metne yönelik olarak oluşturulan bazı çözümlenme yöntemleri, Fransız göstergebilimci ve Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet'nin geliştirdiği "Söyleyenler Göstergebilimi", Sündüz Öztürk Kasar'ın çeviride oluşabilecek anlam dönüşümlerini incelemeye yönelik olarak önerdiği "Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği" ve bu yöntemleri bir araya getirerek sunduğu "Çeviri Göstergebilimi" yaklaşımı oluşturmaktadır. Öncelikle, Coquet'nin "söyleyenler göstergebilimi, söylemi Ben ögesine olduğu kadar Sen ögesine de bağlar" (Öztürk Kasar 2009: 171); çünkü kurama göre üretilen her söylemin bir de dinleyeni, yani bir alıcısı vardır (Öztürk Kasar 2012: 429). Böylece anlamlamada, söylem üreticisi gibi söylem alıcısı da rol alır ve söyleyenin ne söylediği kadar, alımlayan öznenin söylenenden ne çıkardığı da önem kazanır. Bu kuramı çeviri göstergebilimi açısından ele alacak olursak, yazarı söylem üreticisi ve çevirmeni de söylem alıcısı olarak düşünebiliriz. Çevirmen, yazarın metnini alımladıktan sonra, metni erek dile aktarma noktasında rol değiştirip metnin yeniden üreticisi konumuna geçmektedir. Bu çalışmada "Söyleyenler Kuramı" ışığında, çevirmenin özgün metin bağlamında metnin okuyucusu ve çeviri metin bağlamında ise yeniden üreticisi olarak erek metin üzerindeki izlerini değerlendirmek amacıyla, Oktay Rifat'ın *Tecelli* adlı şiiri, Fransızca ve İngilizce çevirileri ile birlikte ele

alınmaktadır. Özgün şiirin Paris Göstergibilim Okulu kapsamında oluşturulan kimi çözümleme işlemlerinden geçirilmesi noktasında, öncelikli olarak çözümlenmeye temel oluşturmak üzere şiire ilişkin ayrıntılar saptanarak şiiri çevreleyen çeşitli öğeler ele alınmakta, daha sonra özgün metin başlığı değerlendirilmekte, son olarak da şiir kesitlere ayrılarak anlam evrenini oluşturan her bir gösterge irdelenmektedir.

Çözümlemeden sonra özgün şiir, çevirileriyle birlikte incelenmekte ve özgün metin karşısında söylem alıcısı, yani alımlayan özne konumundaki çevirmenlerin özgün metnin göstergelerini erek metinde nasıl ifade ettiklerini saptamak için, “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği” temel alınmaktadır. Öte yandan, çevirmenin okuması dışında dillerin özelliklerinin ya da kısıtlarının zorunlu kılacağı anlam dönüşümleri yine “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği” kapsamında incelenmektedir. “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği”, özgün metinde yer almayan göstergenin çeviriye eklenmesi ya da örtük göstergenin açık hale getirilmesiyle başlayıp, özgün metinde bulunan göstergeye çeviride yer verilmemesine varan ve anlamın dönüşmesine yol açan dokuz farklı eğilimden oluşmaktadır. Bu eğilimler, göstergenin üç farklı anlamlama alanına aşağıda açıklandığı şekilde eşit olarak dağılmıştır. (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463).

Göstergenin anlam alanının içerisinde:

- 1) Anlamın aşırı yorumlanması (özgün yapıttaki anlama çeviride aşırı bir yorum sunmak ya da özgün yapıttaki örtük bir anlamı çeviride görünür biçimde dile getirmek)
- 2) Anlamın bulanıklaştırılması (özgün yapıtta açıkça dile getirilmiş bir anlamı çeviride bulanık ya da belirsiz hale getirmek)
- 3) Anlamın eksik yorumlanması (özgün yapıttaki anlamı çeviride eksilterek yetersiz anlam üretmek)

Göstergenin anlam alanının sınırlarında:

- 4) Anlamın kaydırılması (bir söz biriminin potansiyel olarak içinde taşıdığı ancak özgün metin bağlamında gerçekleşmemiş olan bir anlamı çeviride üretmek ya da çeviride özgün metnin çağrıştırmadığı bir yan anlam yaratmak)
- 5) Anlamın bozulması (çeviride, özgün metindeki anlamla tümüyle ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretmek)
- 6) Anlamın çarpıtılması (çeviride özgün metindeki anlama zıt bir anlam üretmek)

Göstergenin anlam alanının dışında:

- 7) Anlamın saptırılması (çeviride özgün metindeki anlamla ilintisi olmayan bir anlam üretmek)
- 8) Anlamın parçalanması (çeviride özgün metindeki söz biriminin kimi kalıntılarını içermekle birlikte anlamdan yoksun bir sözce üretmek)

9) Anlamın yok edilmesi (özgün metindeki söz birimine çeviride yer vermemek suretiyle anlamı yok etmek)

Yaşamın akışında ya da yazınsal bir yapıt karşısında söyleneni tam olarak anlamak için söylenmeyeni de okumak gerekir. Bu durum yazınsal çeviri için de geçerlidir. Ancak çevirmenden beklenen, okuduğu yan anlamları, satır aralarını ve örtük göstergeleri erek metne aktarırken özgün metinde söylendiği kadarıyla, yani çoğaltmadan, eksiltmeden ya da farklılaştırmadan aktarmasıdır. Başka bir deyişle, çevirmenin aktaracağı varsayılan, yazar ne söylediye odur ve o kadardır. Daha iyisi, daha kusursuzu, daha belirgini ya da daha belirsizi veya söylenenin etrafında dolanması ama bir şekilde tam da onu söylememesi değildir. Çevirmenin bu hassasiyeti göstermesi için, öncelikle anlam bozucu eğilimlerin farkında olması gerekir. Bu farkındalığı kazanmış çevirmen, yine de metnin herhangi bir bölümünde herhangi bir nedenden dolayı anlamı dönüştürmeyi seçiyor ya da anlamı dönüştürmek zorunda kalıyorsa, bunu bilinçli olarak yapacak ve kendi kararı olarak açıklayabilecektir. Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı, anlam bozucu eğilimler nedeniyle çeviride oluşabilecek anlam dönüşümleri konusunda çevirmen açısından farkındalık yaratmak ve istenmeyen dönüşümlerden kaçınma noktasında çeviri göstergebiliminin sunabileceği katkıyı ortaya koymaktır.

2. GÖSTERGEYİ ALIMLAMAK, ANLAMLANDIRMAK VE AKTARMAK

Yazın çevirisi söz konusu olduğunda çevirmen açısından ilk evre, bir okur olarak anlam yakalama sürecidir. Bu süreçte sırasıyla, önce kaynak metindeki göstergeleri saptamak, ardından onları okumak ve son olarak da aktarmak gelir. Öte yandan, çevirinin göstergebilime neden gereksinim duyduğu sorusunu yanıtlamak için, öncelikle “okuma” evresinin üzerinde durmak yararlı olabilir.

Okuma, yalnızca başkalarının ürettiklerini alımlamaya değil, üretime katılmaya yönelik bir eylemdir. Bu anlamda okuma, “*anlamayı gerçekleştiren kişinin dışındaki her tür kaynaktan gelen her tür iletinin anlaşılması*” olarak değerlendirilebilir ve böyle düşünüldüğünde “*okuma, dinleme anlamına da gelebilir*” (Bartu 2002: 1), görme ve duyma anlamına da. Böylelikle, burada kullandığımız “dinleme”, “görme” ve “duyma” sözcükleri, dış kaynaktan gelen iletinin bilincine varılmasını ve kavranmasını ifade ettiklerinden, aynı zamanda “anlamlandırma” içeriği ile de donatılmış bulunmaktadır, kaldı ki bazı dillerde bu sözcükler zaten bu içeriği taşımaktadır. Örneğin, Fransızcada “duymak” anlamına gelen *entendre* fiili ile İngilizcede “görmek” anlamına gelen *see* fiili, aynı zamanda “anlamak” karşılığında da kullanılmaktadır. Bu anlamda okuma, beş duyudan biri ya da birkaçı tarafından alımlanan bir gösterge üzerinde düşünmeyi, onu kıyaslamayı, değerlendirmeyi, yorumlamayı, böylece çözümlmeyi, kavramayı, anlamlamayı ve ondan bir yargıya varmayı içeren zihinsel etkinlikler bütünüdür.

Çok bileşenli bu etkinliğin karmaşıklığı, kimi zaman gerçek yaşamda, çoğu zaman da yazınsal yapıt söz konusu olduğunda, anlamın düz anlamdan ibaret olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, okuma “*okur açısından, metin üreticisinininkiyle mutlaka birebir aynı olmasa da, kıyaslanabilir bir yetkinliği önvaryayar*” (Greimas-Courtés 1979: 206); zira yazar nasıl anlam ifade eden bir metin üretiyorsa, okur da okuduğu metnin göstergelerini çözümlmek suretiyle anlam üretimine katkıda bulunur. Ancak bireyin özünden ya da dışından kaynaklanan ve okumasını yönlendiren kimi etkenler de söz konusudur.

Öncelikle birey, doğduğu andan itibaren, içinde yaşadığı toplumun, ülkenin, bölgenin ve ailenin etkisiyle şekillenir ve dünyayı bir ölçüde bunlar tarafından aktarılan değerlerin de etkisiyle algılayıp yargılar. Coquet'nin bakış açısına göre ise, “*dilin çözümlenmesi, ancak dil ve gerçekliğin birbiriyle iç içe geçen iki olgu olarak sayılması durumunda uygun biçimde yürütülebilir*” (Coquet 1997: 243). Coquet'nin kuramında, “*dil bir 'dışarı' değildir, gözlemlemek ve betimlemekle yetineceğimiz bir nesne değildir o. Gerçekliğimizin ayrılmaz parçasıdır*” (Coquet 1997: 1)¹. Buna göre, bireyin ürettiği düşünceler gibi, yazdığı yazılar ve gerçekleştirdiği okumalar da, bulunduğu ortam gibi kendi gerçekliğinden ve maruz kaldığı her tür etkiden izler taşır. Okuma üzerindeki her çeşit etki, çeviri söz konusu olduğunda, anlam dönüşümü olarak erek metne yansiyabilir.

Coquet, “Söyleyenler Kuramı” ile bu durumu da ifade etmiştir. Söyledikten sonra dinlemeye geçtiği için hem söylem üreticisi, hem de söylem alıcısı konumunda olan “söyleyen” dört bileşenden oluşur: Temel bileşen (beden), kavramlaştırıcı bileşen (akıl), içkin bileşen (öznenin kendi içinde işleyen itki ve tutku türünde güçler) ve aşkın bileşen (öznenin dışında işleyen kozmik ve simgesel nitelikte güçler). Buna göre, her özne dış dünyayı kendi bedeninde bulunan beş duyu ile algılar ve algıladıklarını akıl süzgecinden geçirerek yargıya dönüştürür. Ancak gerek algılama noktasında, gerekse yargılama aşamasında, bedensel gereksinimler gibi öznenin kendisinden kaynaklanan ancak kontrol edemediği, ya da toplumsal veya kozmik boyutta tamamen dış etkenlere bağlı olan ve yine kontrolü dışında işleyen olayların etkisi altında bulunabilir (Öztürk Kasar 2012: 429-430). Bu nedenle, kimi zaman aynı şeye bakan özneler onda farklı şeyler görür, aynı şeyi dinleyen özneler ondan farklı şeyler duyar. Yazar ve çevirmen de, her şeyden önce gerek bedensel bakımdan, gerekse kavrayış düzleminde birbirlerinden farklı olmalarının yanı sıra, ayrıca dünyanın farklı noktalarına konuşlanan toplumlarca işlenmiş iki ayrı öznedir. Üstelik zaman zaman, “*toplumların yaşama düzenleri ve dünyayı algılayış biçimleri ayrı ayrı olduğundan, bunları yansıtan sözcüklerin oluşturduğu anlamlar düzeni de başka olmaktadır.*” (Başkan 1978: 28). Bu nedenle çevirmen, yazarın metnini, yer yer yazarın gösterdiğinden farklı bir pencereden görüp, anlamı yazarca tasarlanmamış yönlere çekebilir. Aynı dil içindeki okumalar bile kişiden kişiye farklı sonuçlar

¹ Çeviri Sündüz Öztürk Kasar (2012: 428)a aittir.

doğurabildiğine göre, çeviriyi yönlendiren çok çeşitli bileşenin etkisiyle değişik ya da kusurlu okumalar, hatta yer yer okunmazlıklar söz konusu olabilir. Tüm bunların sonucunda, çeviriyi “zor bir iddia” (Ricœur 2008: 9) olarak nitelendirmek çok aykırı bir yaklaşım olmayacaktır. Öte yandan, “*madem ki çeviri vardır, öyleyse olanaklı olması gerekir*” (Ricœur 2008: 24). Öyleyse, bu güçlüklerin üstesinden gelinebilmesi noktasında, göstergebilimin yol göstericiliğine başvurulabilir. Bu doğrultuda, okuma sürecini göstergebilimsel çözümleme, çeviri sürecini ise yakalanan göstergelerin özgün metinde oldukları gibi korunarak aktarımı olarak düşünmek yararlı olabilir. Bu yaklaşımın bütünü ise “çeviri göstergebilimi” olarak tanımlanabilir. Erek metni özgün metnin göstergeleriyle donatmak için çeviri göstergebilimi yaklaşımını benimseyen çevirmen ise, “*ille de 'mektepli' olmasa da 'alaylı' bir göstergebilimci*” (Öztürk Kasar 2013: 193-194) ya da başka bir deyişle “eğitilmiş” olmasa da “eğilimli” bir göstergebilimci olarak nitelendirilebilecektir.

3. ÜÇ DİLDE BİR OKUMA: *TECELLİ, DESTİN, DESTINY*

Bu bölümde, gerek erek dillerin çeviriye gösterdiği “direniş” (Ricœur 2008: 14), gerekse çevirmenlerin öznel okumalarının çeviride bıraktığı izler, Oktay Rifat'ın *Tecelli* (Orhan Veli 2015: 50) başlıklı şiirinin Akil Aksan tarafından yapılmış *Destin* (Aksan 1966: 67) başlıklı Fransızca çevirisi ile Yusuf Mardin tarafından yapılmış *Destiny* (Mardin 1990: 55) başlıklı İngilizce çevirisi üzerinden değerlendirilecektir. Bu amaçla, Fransızca ve İngilizce çeviriler Türkçe özgün metin ile karşılaştırmalı olarak okunacak ve özgün metindeki göstergelerin çevirilerde ne şekilde ifade bulduğu incelenecektir. Yazar ve çevirmenler Türk olduğu için, farklı toplum ve farklı kültür gibi etmenler en azından geniş anlamıyla devre dışı olarak düşünülebilir de, Coquet'nin kuramına geri dönecek olursak, söylem üreticisi - Ben (yazar) ile, söylem alıcısı - Sen (çevirmen) ve söylemin yeniden üreticisi - Ben (çevirmen) her şeyden önce farklı iki birey olup, okumalarında farklılıklar olması doğal kabul edilir. Öte yandan, özellikle şiir çevirisi söz konusu olduğunda, çevirmenin kullandığı karşılıklar yalnızca kendi okumasından ya da dilin dayatmasından değil genel olarak şiir türünün ve özel olarak da çevrilen şiirin kendisinden kaynaklanan tercihler olabilir. Şiir çevirisi, şiirin vurgularının, ölçüsünün, uyağının yanı sıra çoklu anlam katmanlarının, iç uyumunun, doğal düzeninin ve ezgiselliğinin de aktarılması olarak düşünüldüğünde, üstelik zaman zaman çıkış dilindeki kimi sözcük ya da kullanımların varış dilinin sunduklarıyla örtüşmemesi de göz önüne alındığında, çevirmenin kaygısının incelikli bir okuma ve aktarma ile sınırlı kalmadığı, gerek okuma ve gerekse aktarma noktasında devreye hiçbiri de önemsiz olmayan birçok değişkenin girdiği görülür. Bu durum, şiir çevirisine kimi koşullarda “*kazanılması olanaksız bir iddia*” (Ricœur 2008: 9) olarak yaklaşılmaya yol açabilir.

Bir arada bulunmaları çok güç olan birçok değişkenin devreye girdiği bu koşullar altında, göstergebilim çevirmene rehberlik edebilir. Şiirin özelliğine göre

yapılacak bir çözümleme, çevirmenin üzerinde çalıştığı şiire daha yakından bakmasını ve onu daha sağlam bir bakışla aktarmasını sağlayabilir. Bu amaçla, çalışmada öncelikle *Tecelli*'yi çevreleyen öğeler irdelenerek şiir olarak taşıdığı özelliklerin temelleri saptanacak, daha sonra özgün şiir başlığı çevirileriyle karşılaştırılacak, sonrasında şiir kesitlere ayrılarak çözümlenecek ve son olarak da Fransızca ve İngilizce çevirileriyle karşılaştırılarak, alımlayan özne olarak çevirmenin anlam üretimindeki rolü değerlendirilecektir.

3.1. Şiiri Çevreleyen Öğelerin İrdelenmesi

Üretim, basım ve yayın aşamasında metni çevreleyen öğelerin, metne eklenen ön sözün, kapağın ve diğer ayrıntıların irdelenip değerlendirilmesi gerekir (Öztürk Kasar 2009: 172) zira metne ilişkin her tür ayrıntı, göstergibilimsel çözümlenmeye ve sonrasında yapılacak çeviriye önemli katkılar sunabilir. Örneğin, çevrilecek metnin hangi koşullarda, ne amaçla ve kime yönelik olarak üretildiğinin bilinmesi, aktarım sürecinde dikkate alınması gereken bazı ipuçları vereceğinden özellikle önem arz edebilir.

Bu çalışmada ele aldığımız *Tecelli*, Türk şiirinde “Garip Akımı” ya da “Birinci Yeni” olarak bilinen bir yön değişikliğinin ürünü olup, sıradan bir insanı konu alarak günlük konuşma dilinde yazılmıştır. Garip Akımı, 1941 yılında Orhan Veli tarafından, Melih Cevdet ve Oktay Rifat’ın da katılımı ile bu yeni yaklaşımda yazılmış şiirlerden oluşan ve Resimli Ay Matbaasında basılan *Garip* adlı şiir kitabı ile başlamıştır. “*Bu kitap sizi alışılmış şeylerden şüpheye davet edecektir.*” ifadesiyle sunulan kitabın tam başlığı, Orhan Veli’nin şiir üzerine yazdığı ön söze gönderme ile *GARİP Şiir Hakkında Düşünceler ve Melih Cevdet, Oktay Rifat, Orhan Veli’den Seçilmiş Şiirler* olarak düzenlenmiştir.

Orhan Veli, bu kitap ile başlatılan akımın özelliklerini aslında ön sözünde net olarak açıklamaktaydı. Orhan Veli, öncelikle, şiirin o zamanki durumunu “[...] şiir, bugünkü haliyle, tabii ve alelâde konuşmaya nazaran bir ayrılık göstermekte, nisbî bir garabet arz etmektedir” (Orhan Veli 2015: 9) sözleriyle eleştiriyordu. Bu eleştiri, aslında şiir dili ile gerçeklik arasındaki ayrışmayı işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, yeni akımda, gerçeklikten uzaklaşan süslü kullanımlardan, edebi sanatlardan, şairanelikten kaçınılacak, ölçü ve uyak kaygısı güdülmeyecektir. Ön söze göre, şiirde edebi sanatları kullanıp, eşyayı olduğundan farklı gösterenler acayip karşılanmamakta, ancak gördüğünü herkesin kullandığı sözcüklerle anlatanları o günün aydınları “*garip*” kabul etmektedir, ayrıca “*yazının peyda olduğu günden beri yüz binlerce şair gelmiş, her biri binlerce teşbih yapmıştır*” (Orhan Veli 2015: 11) ve bunlara birkaç tane daha eklemek yazına bir fayda sağlamayacaktır. Üstelik yazın tarihi boyunca şiir, burjuvazinin malı olmuştur, dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmıştır ve refah içindeki sınıfın zevkine hitap etmiştir. Ancak şiir diğer insanların da hakkıdır. Diğer yandan, şiir içindeki uyumu sağlayan ölçü ve uyak değildir, zira zaten “*o ahenk vezinle kafiyenin haricinde ve vezinle kafiyeye rağmen mevcuttur*” (Orhan Veli 2015: 10).

Ön söz, şu tümce sonuca bağlanmaktadır: “Eskiye ait olan her şeyin, her şeyden evvel de şâiranein aleyhinde bulunmak lâzımdır” (Orhan Veli 2015: 20).

Tecelli, böyle bir anlayış doğrultusunda kaleme alınmıştır. Ölçüsü yoktur. Mevcut uyak, uyak oluşturma kaygısıyla ortaya çıkmamış olup, muhtemelen rastlantısaldır. *Tecelli*'de edebi sanatlar kullanılmamıştır, içinde benzetmeler, abartmalar, eğretilmeler bulunmamaktadır. Çözümlemesi gereken çoklu anlam katmanlarına ve yan anlamlara da yer verilmemiştir. Şiir olarak süslü, ağır ya da yüklü değildir. Hitap ettiği kesim ise besbelli varlık ve rahat içinde yaşayan bir kesim değil, sokaktaki adamdır. *Tecelli*'yi başka bir dile aktaracak çevirmenin Garip Akımının bu özelliklerine hâkim olması, tüm sadeliğine rağmen anlam evreni çözümlendikçe zenginleşen bu şiirin erek dilde daha sağlam ifade edilmesini sağlayabilecektir. Metnin çevirisine girişmeden önce Garip Akımını tanımak için çaba sarf eden çevirmen, oluşturduğu metinde bu akımın ruhuna ters düşen karşılıklar kullanmayacaktır.

İzleyen bölümde, şiirin yansıttığı anlam evreninin Fransızca ve İngilizce çevirilere ne şekilde aktarıldığı incelenecek ve aktarımlarda oluşmuş anlam dönüşümleri değerlendirilecektir.

3.2. Özgün Şiir Başlığının ve Çeviri Başlıkların Değerlendirilmesi

Özgün başlık *Tecelli*, şiirin bütünü ile birlikte ele alındığında, sözlükte yer alan karşılıklarından, hem “*belirme, görünme, zuhur etme, meydana çıkma*” ve hem de “*alın yazısı, kader*” anlamında değerlendirilebileceği görülmektedir (TDK 2016).² Fransızca başlık *Destin* ve İngilizce *Destiny* sözcükleri ise, “alın yazısı, kader” anlamını taşımakla birlikte, *Tecelli*'nin diğer anlamını barındırmamaktadır. Böylelikle, özgün metinde daha geniş bir anlam ifade eden başlığın sınırları Fransızca ve İngilizce çevirilerde daralmaktadır. Bu durum, çevirmenlerden değil, dillerden kaynaklanmaktadır, zira “*belli bir dildeki her bir sözcük için öteki dillerde tam bir karşılık yoktur; dolayısıyla bir dilin sözcükleriyle anlatılan bütün kavramlar başka bir dilin sözcükleriyle ifade edilen kavramlarla tam olarak aynı değildir*” (Schopenhauer 2013: 39). Kuşkusuz, İngilizce ve Fransızcada “*belirme, görünme, zuhur etme, meydana çıkma*” kavramlarını ifade eden sözcükler mevcuttur, ancak bu sözcüklerin arasında aynı anda “alın yazısı, kader” anlamını da içinde barındıranı yoktur. Çeviri başlıklarda anlamın daralmasının nedeni de budur. Bu durum çevirmenlerden kaynaklanmamakla birlikte, çeviri başlıklarda ister istemez “*anlamın eksik yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmaktadır.

² bk.

3.3. Kesitleme ve Çözümleme

“Çözümlenecek bir metne uygulanacak ilk işlem onu kesitlemek, yani kendi içinde bir anlamı olan, metnin anlam evreninin bir bölümünü oluşturan ve daha kolayca ele alınabilecek okuma birimlerine ayırmaktır” (Öztürk Kasar 2009: 166). Kesitleme yapılırken, uzam değişikliği, zaman değişikliği, duygu durumu değişikliği, kişi değişikliği, konu değişikliği gibi farklı ölçütler kullanılabilir (Greimas-Courtés 1979: 324). Kesitlemeyi gerçekleştiren kişi kesitleme ölçütünü metnin gelişine ve özelliğine göre belirleyebilir. Şiir söz konusu olduğunda, özellikle *Tecelli* örneğinde olduğu gibi kısa ve çokça anlam katmanı olmayan bir şiir çözümleniyorsa, kesitleme için çok fazla seçenek bulunmayabilir, zira şiirde zamansal ve uzamsal bir değişiklik bulunmamaktadır. Şiirin bütünde, yansıtılan bakış açısı şiirdeki ben kişisine aittir, kaldı ki anlatıcı da yine ben kişisidir. Şiirin başından sonuna kadar değişmeyen konusu, ben kişinin esenliksiz durumudur. Bu anlamda, duygusal bakımdan bir dönüşüm söz konusu olmadığı gibi, kişi ya da bakış açısı bağlamında ve metnin genel mantığında bir değişim de göze çarpmamaktadır. Sonuç olarak, şiir genel kesitleme ölçütlerine tamamen uygun bir içerikte olmadığından, bu çalışmada ben kişinin içinde bulunduğu esenliksiz durum, bu durumu oluşturan farklı nedenlere göre sınıflandırılacak ve bu da bu çalışmada kullanılan kesitleme ölçütü olarak işlev görecektir.

3.3.1. Birinci kesit: Birinci kesit, şiirin ilk dizesidir. Bu dizede ben kişisi esenliksiz bir durum içinde bulunduğunu şiirin girişinde kullandığı,

“*Nedir bu benim çilem*”

sözleriyle ifade etmektedir. Çile, sözlükte “*zahmet, sıkıntı*” olarak açıklanmakta olup, aynı zamanda “*dervişlerin kırk gün süre ile kendilerine uyguladıkları zahmetli ve perhizli dönem*” (TDK 2016)³ için de kullanılan bir sözcüktür. Bu ikinci tanımda zahmetin bir sürece yayılması söz konusudur. Elbette şiirde sözü edilen bu ikinci anlam değildir, ancak şiirdeki ben kişinin çektiği sıkıntı da yaşamının geneline, yani bir sürece yayıldığından arada rastlantısal da olsa bir benzeşme olduğu düşünülebilir. Ancak dervişlerin çektiği çilede bu sürecin ne zaman sona ereceği belli iken, şiirdeki ben kişinin çilesinin dolup dolmayacağı belli değildir. Bu çile, belki de yaşam boyunca sürecektir. Öte yandan, ilk dize şikâyet ifade etmekle birlikte, bir çeşit kabullenmeyi de yansıtmaktadır. Şiirdeki ben kişinin çektiği çile ile ilgili bir isyanı bulunmamaktadır.

3.3.2. İkinci kesit: İkinci kesit, şiirin ikinci ve üçüncü dizeleridir. Şiirdeki ben kişisi bu kesitten itibaren, içinde bulunduğu esenliksiz durumun nedenlerini açıklamaktadır. Bu kesitte kullandığı,

“*Hesap bilmem*

Muhasebede memurum”

³ bk.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.575febec2f4e73.65743730

sözleriyle ben kişisi, bilişsel anlamda yaşamakta olduğu esenliksiz durumu ortaya koymaktadır. Bilmediği bir konuda çalışmak, onu iş yaşamında zor duruma sokan bir etkidir. Yetkin olmadığı bir işe her gün katlanma zorunluluğu, bu durumun süregelen ve iş değiştirmede müddetçe sürecek olan bir sıkıntı olduğu göstermektedir.

3.3.3. Üçüncü kesit: Üçüncü kesit, şiirin dört ve beşinci dizeleridir. Şiirdeki ben kişisi, bu kesitte kullandığı,

*“En sevdiğim yemek imam bayıldı
Dokunur”*

sözleriyle bedensel anlamda yaşamakta olduğu esenliksiz durumu ortaya koymaktadır. En sevdiği yemeğin rahatsızlık vermesi, bu yemeği yeme konusunda ona sınırlama getirdiği için mutsuzluk verici bir durumdur. Şiirdeki ben kişinin imambayıldı yemeye devam edip etmediği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır, ancak yerse rahatsız olmakta, yemezse yoksun kalmaktadır. Dolayısıyla, imambayıldı konusundaki sorunu süreklidir.

3.3.4. Dördüncü kesit: Dördüncü kesit, şiirin altı, yedi ve sekizinci dizeleridir. Şiir bu kesit ile sona ermektedir. Şiirdeki ben kişisi,

*“Bir kız tanırım çilli
Ben onu severim
O beni sevmeyiz”*

sözleriyle, esenliksiz durumunun en önemli nedenini açıklamakta ve şiiri böylece bağlamaktadır. Her ne kadar çilli kızı tanıdığını söylese de onunla gerçekten tanışıp tanışmadığı açık değildir. Çilli kız, bizzat tanıştığı, selamlaştığı hatta konuştuğu biri olabileceği gibi, fiilen tanışmadığı, ancak uzaktan tanıdığı biri de olabilir. Yine de her şekilde, çillerini fark edecek kadar yakınına gelmiş ve onun kendisine ilgi duymadığını hissedecek kadar da yakınından geçmiştir.

Son dizeden anlaşılan, şiirdeki ben kişisi açısından tecelli eden asıl durumun çilli kızın onu sevmemesi olduğudur. Ben kişisi, son dize ile ani bir etki bırakıp çekilmektedir. Aslında tüm derdi, bu son dizeyi söylemektir zira eğer çilli kız onu seviyor olsaydı, hesap bilmeden muhasebede çalışmak ya da istediği gibi imambayıldı yiyememek onun gözüne muhtemelen büyük bir sorun gibi gözükmecekti.

3.4. Özgün Şiirin Çevirileriyle Karşılaştırılması

Bu bölümde özgün şiir, Fransızca ve İngilizce çevirileriyle kesit kesit karşılaştırılacaktır. Fransızca ve İngilizce şiirlere bakıldığında, dize sıralamalarının özgün metinle uyumlu olduğu görülmektedir. İngilizce çevirinin üçüncü kesitinde fazladan bir dize bulunsa da, bu dize aslında kesitin ilk dizisinin ikiye bölünmesinden oluşmuştur. Çevirmen, muhtemelen dizinin çok uzun

görünmemesi için, belki de okuma kolaylığı sağlamak açısından, dizeyi bölme yönünde tercih kullanmıştır.

3.4.1. Özgün şiirin Fransızca çevirisiyle karşılaştırılması:

Alımlayan özne olarak çevirmenin rolü: Özgün şiir ile Fransızca çevirisine karşılaştırmalı olarak bakıldığında dikkat çeken bazı ayrıntılar vardır. Öncelikle özgün şiirde daha az sözcükle ifade edilenler, çeviride daha çok sözcükle ifade edilmiştir. Bu durum, Türkçenin sondan eklemeli ve Fransızcanın da çekimli bir dil olarak farklı özelliklere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, Fransızca dizelerin Türkçeye göre daha uzun olmasının bir nedeni de, Türkçe yazıda bir harf ile bir ses ifade edilirken, Fransızcadaki yazıda bazı seslerin birden çok harfin bir araya gelmesiyle ifade edilmesi olarak düşünülebilir.

Tablo 1: Özgün Şiir ve Fransızca Çevirisi

Kesitler	TECELLİ	DESTİN
1	Nedir bu benim çilem	Drôle de sort qu'est le mien!
2	Hesap bilmem Muhasebeye memurum	Aux mathématiques je pige rien Et je suis employé comptable.
3	En sevdiğim yemek imam bayıldı Dokunur	Mon plat préféré, les aubergines à l'huile Ça m'est interdit.
4	Bir kız tanırım çilli Ben onu severim O beni sevmez	Je connais une jeune fille aux taches de rousseur Moi je l'aime Elle, elle ne m'aime pas.

Özgün şiirde noktalama işareti hiç kullanılmamış, Fransızca çeviride ise bir adet ünlem, üç adet nokta kullanılmıştır. Ünlem, şiirin ilk kesiti olarak belirlediğimiz ilk dizinin sonuna, noktalar ise diğer kesitlerin sonuna denk gelmiştir. Bu durum, ilk dize üzerinde özgün metinde bulunmayan bir vurgunun yaratılmasına neden olmuştur. Nokta ise, tümcelerin bittiğine işaret etmektedir. Özgün şiirde kullanılmayan bu işaretin çeviride kullanılması, özgün metinde yazıya dökülmemiş bir duraklamanın çeviride oluşturulduğunu göstermektedir. Çevirmenin nokta kullandığı yerleri, bizim de kesit sonu olarak belirlemiş olmamız, aslında bu yerlerde görünmeyen noktalar olduğuna işarettir. Çevirmen görünmeyen noktaları görmüş ve kendi oluşturduğu metinde onlara fiilen yer vermiştir. Böylelikle gerek ünlemin, gerekse noktaların kullanımıyla çeviri metin üzerinde özgün metinde bulunmayan fazladan bir etki yaratılmaktadır çünkü ünlem, şiirdeki ben kişinin bu ilk tümceyi belli bir duyguyu, örneğin kızgınlığını ya da isyanını yansıtacak şekilde kurduğuna ilişkin bir algı oluşturmaktadır. Oysa özgün metindeki aktarımdan, belki de şiirdeki ben kişinin durumunu bir şekilde kabul ettiği ya da tevekkül ile karşıladığı düşüncesine varılabilir. Noktalar ise, bir bitiş ve sonrasında da bir başlangıca işaret ettiklerinden, noktanın kullanılmasıyla özgün metinde açık uçlu bırakılmış bir ifade noktalanarak sona erdirilmekte ve böylelikle okura özgün metinde olmayan bir ipucu verilmektedir. Sonuç olarak fazladan noktalama işaretinin kullanılması ile “anlamın aşırı yorumlanması” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmaktadır. Bu durum, Fransızcanın

dayattığı bir zorunluluk olmayıp, çevirmenin anlama kendi yorumunu katma eğiliminden kaynaklanmaktadır.

Özgün şiir, geniş zaman kullanılarak yazılmıştır. Geniş zaman, bir eylemin geçmişte başladığını, halen devam ettiğini ve gelecekte de devam edeceğini gösterir, başka bir deyişle, geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceği kapsamak suretiyle bir sürekliliği işaret eder. Fransızca'da ise geniş zaman ile şimdiki zaman ayrımı bulunmamaktadır. Bu nedenle, Türkçede geniş zaman kullanımı ile verilen ince ayrımın Fransızca çeviriye tam anlamıyla yansıtılması çok da mümkün gözükmemektedir, çünkü Türkçe şiirde sözü edilen çile süreklilik arz etmektedir.

Bu genel değerlendirmeden sonra, özgün metin ve Fransızca çevirisini kesit kesit karşılaştıracak olursak, öncelikle ilk kesitte “*Nedir bu benim çilem*” olarak geçen ifade, “*Ne tuhaf bir talihim var*” gibi bir ifade ile karşılanmaktadır. “*Çile*”, zahmet ve sıkıntı anlamlarını içerdiğinden, olumsuz olarak algılanmaktadır. “*Tuhaf talih*” dendiğinde ise, bu denli doğrudan bir olumsuzluk izlenimi oluşmamaktadır. “*Tuhaf talih*” , kimi zaman kişiye kötü oyunlar oynayabilir, kimi zaman da dönüş yaparak olumsuz olmayan bir doğrultuya yönlendirebilir. Bu anlamda, Fransızca çeviride kullanılan karşılıklıta, özgün metinle tam anlamıyla ilintisiz olmasa da “*anlamın bozulması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur. Bu örnekte de dilin dayatması değil, çevirmenin kullandığı tercih söz konusudur zira Fransızca'da “*çile*” sözcüğüne karşılık olabilecek daha farklı seçenekler de vardır. Üstelik şiirde uyak ve ölçü olmaması nedeniyle, çevirmenin farklı bir seçenek kullanması konusunda uyak ya da ölçü yönünden bir kısıt da bulunmamaktadır.

Özgün metnin ikinci kesitindeki “*hesap*” sözcüğü, Fransızca çeviride daha geniş bir kapsamı olan “*matematik*” sözcüğü ile karşılanmıştır. Böylelikle, söz biriminin potansiyel olarak içinde taşıdığı ancak özgün şiir bağlamında gerçekleşmemiş olan bir anlamı üretilerek, “*anlamın kaydırılması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) durumu ortaya çıkmıştır. Hesap bilmeyenin matematik de bilmeyeceği düşünülebilir, ancak özgün şiirde, ben kişinin matematik bilmediği değil, hesap bilmediği ifade edilmektedir. Öte yandan, özgün metinde “*hesap bilmem*” şeklinde yer alan ifade, Fransızca metne sokak ağız ile “*matematikten hiçbir şey çakmam*” anlamına gelecek bir karşılıkla yansımıştır. Böylelikle, şiirdeki ben kişinin üslubu, Fransızca çeviride dönüşüme uğratılmış, özgün şiirde argo tabir edilebilecek ifadeler kullanmayan ben kişisine, Fransızca çeviride farklı bir üslup yüklenerek özgün şiirin çağrıştırmadığı bir yan anlam yaratılmış ve böylece “*anlamın kaydırılması*” durumu dizinin bütününde pekişmiştir. Yine Fransızca çeviride aynı kesitin ikinci dizesinin başında özgün şiirde olmadığı halde “*ve*” bağlacı eklenmiş ve bu bağlaca “*matematik bilmeden muhasebeci olmak*” gelişmesine işaret eden bir işlev yüklenerek, özgün şiirde olmayan bir vurgu yaratılmış, çevirmen özgün metinde örtük olarak söyleneni algılayıp açıkça dile getirmiş, böylelikle “*anlamın aşırı yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur. Bu örneklerde de dil yönünden bir dayatma bulunmayıp,

oluşan anlam dönüşümleri çevirmenin okumasına ve aktarmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir.

Üçüncü kesitte, imambayıldının “zeytinyağlı patlıcan” şeklinde çevrilmesiyle “*anlamın eksik yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum, Fransızcada imambayıldının tam karşılığı olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bu örnekte ortaya çıkan anlam dönüşümünün dilden kaynaklandığı söylenebilir. Çevirmen, İngilizcede tam karşılığı bulunmayan bu sözcük için bir çözüm üretmiş olsa da, tercih ettiği karşılığın anlamsal içeriği iletme konusunda eksik kaldığı söylenebilir çünkü imambayıldı zeytinyağı ve patlıcandan ibaret bir yemek değildir. Patlıcanın içinin soğan, domates, biber, maydanoz, sarımsak ve baharatlarla doldurulmasıyla hazırlanmaktadır. Bu neden çevirmen, kullandığı tercih ile özgün metindeki anlam içeriğini kısmen aktararak yetersiz bir anlam üretmiş olmaktadır.

Öte yandan, özgün şiirde imambayıldının dokunduğu ifade edilirken, Fransızca çeviride “yasak” olduğu dile getirilmektedir. Bir yemeğin bir kişiye yasak olması, dokunmasından çok daha ciddi bir durumdur. Yalnızca dokunan bir şeyi vücut kaldırılabılırken, bir yiyeceğin yasaklanması, vücutta gerçek ciddi reaksiyonlar meydana geldiğinde söz konusu olmaktadır. Bu noktada alımlayan özne olarak çevirmen, “bir yemeğin dokunması” durumunu olduğundan daha ciddi bir vaka olarak almış ve kullandığı karşılık ile “*anlamın aşırı yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur.

Son kesitin Fransızca çevirisinde, şiirdeki ben kişinin tanıdığı çilli kızın, “genç” bir kız olduğu ifade edilerek, özgün metinde doğrudan ifadesini bulmayan, ancak belki çevirmenin izlenimsel olarak algıladığı bir anlam görünür şekilde dile getirilmiş ve böylece “*anlamın aşırı yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur. Bu noktada ortaya çıkan anlam dönüşümü, yine çevirmenin okumasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan burada, dikkate değer başka bir nokta daha vardır. *Tecelli*, hem kısa bir şiirdir, hem de kısa dizelerden oluşmaktadır. Bu dizede yer alan “çilli” sözcüğü, Fransızcada “*aux taches de rousseur*” şeklinde ifade edilebildiğinden, zaten dize ister istemez uzamış olmaktadır. Buraya bir de özgün metinde bulunmayan “*jeune*” (genç) sözcüğü eklenince, dize gerekmediği halde daha da uzamakta ve özgün şiirde dizelerin kısacık olma özelliği Fransızcanın özelliği nedeniyle sağlanamamakla kalmayıp, çevirmenin tercihi ile daha da yansıtılamaz hale gelmektedir.

3.4.2. Özgün şiirin İngilizce çevirisiyle karşılaştırılması:

Alımlayan özne olarak çevirmenin rolü: Özgün şiir ile İngilizce çevirisi şekilsel anlamda karşılaştırmalı olarak incelendiğinde özgün şiirde daha az sözcükle ifade edilenlerin, Fransızcada olduğu gibi İngilizcede de yine daha çok sözcükle ifade edildiğini söyleyebiliriz. Hatta bu durum, muhtemelen şiirin görüntüsünün bozulmaması adına üçüncü kesitteki ilk dizenin özgün şiirden farklı olarak ikiye bölünmesine neden olmuştur. İngilizce de Fransızca gibi çekimli bir

dil olup, sondan eklemeli olan Türkçeden farklıdır ve yine Fransızca da olduğu gibi, İngilizce yazıda da bazı sesler birden çok harfin bir araya gelmesiyle ifade edilmektedir.

Tablo 2: Özgün Şiir ve İngilizce Çevirisi

Kesitler	TECELLİ	DESTINY
1	Nedir bu benim çilem	What dark fate is mine!
2	Hesap bilmem Muhasebede memurum	I know nothing about counting, Yet I am an accountant.
3	En sevdiğim yemek imam bayıldı Dokunur	The dish that I like best Is stuffed aubergines, It doesn't agree with me.
4	Bir kız tanırım çilli Ben onu severim O beni sevmez	I know a freckled girl, I love her, She doesn't love me.

Hiç noktalama işareti kullanılmayan özgün şiirin aksine, İngilizce çeviride bir ünlem, üç adet nokta ve üç virgül kullanılmıştır. Ünlem, Fransızca çeviride olduğu gibi şiirin ilk kesiti olan ilk dizinin sonuna, virgüller kesitlerin ortalarına, noktalar yine diğer kesitlerin sonuna denk gelmiştir. Fransızca çeviride olduğu gibi ünlem, ilk dize üzerinde özgün şiirde bulunmayan belirgin bir vurgunun yaratılmasına neden olmuştur. Nokta ve virgüller ise, yine özgün şiirde bulunmayan belli duraklamalar oluşturmakta, böylece özgün şiirde bulunmayan bir etki yaratılmaktadır. Sonuç olarak, bu örneklerde de, Fransızca çevirideki gibi çevirmen, yazıya dökülmeyenleri görmüş ve onları yazıya döktüğünde “*anlamın aşırı yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur. Bu durum, İngilizceden kaynaklanan bir zorunluluk olmayıp, çevirmenin anlama kendi yorumunu katmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan, ilk kesitte geçen “çile” sözcüğü “kara yazı” ifadesi ile karşılanmıştır. “Çile” sözcüğü her ne kadar olumlu bir anlam vermese de “kara yazı” kadar başa çıkılmaz bir durumu yansıtmamaktadır. Bu anlamda, İngilizce çeviride kullanılan karşılıkla, özgün şiir ile olumsuzluk anlam çekirdeği bağlamında tümüyle ilintisiz olmakla birlikte yanlış bir anlam üretilmiş ve “*anlamın bozulması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) söz konusu olmuştur. Bu durum, çevirmenin “çile” algısı ile ilintili olabilir.

İngilizce çeviride, ikinci kesitin ikinci dizesinin başında özgün şiirde olmadığı halde “buna karşın” anlamına gelen “yet” bağlacı eklenmiştir. Bu bağlaç ile çevirmen, “hesap bilmeden muhasebeci olmak” çelişmesine doğrudan işaret etmekte olup, özgün şiirde geleceğini hissetmediğimiz bir çelişkinin gelmekte olduğunu bize önceden haber vermekte, böylelikle özgün şiirin yarattığı etkiye zarar vermektedir. Sonuç olarak, özgün şiirde olmayan bir vurgu oluşturulmakta ve “*anlamın aşırı yorumlanması*” (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463) durumu ortaya

çıkılmaktadır. Bu durum, bir kez daha dilden değil, çevirmenin tercihinden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü kesitte ise, imambayıldı, “doldurulmuş patlıcan” ya da “patlıcan dolması” anlamına gelecek şekilde çevrilmiştir. İngilizcede imambayıldının tam bir karşılığı olmamakla birlikte, bu karşılık en azından patlıcanın doldurulması ile hazırlanan bir yemek olduğunu yansıtmaktadır. Çevirmenin Türk olduğu da düşünüldüğünde, imambayıldının bu şekilde ifade edilmesinin farklı okumadan ya da yanlış anlamadan değil, yemeğin bir Türk yemeği olmasından, yani dillerin ve yemek kültürünün özelliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Çevirmen, İngilizcede tam karşılığı bulunmayan imambayıldı sözcüğünün yaklaşık anlamını çevirisine yansıtarak, özgün metindeki yemeğin patlıcanın doldurulması suretiyle yapıldığını ifade etmiş, böylece yemeğin içinde patlıcandan başka malzemeler de olduğunu aktarmış ve anlamsal içeriği iletme konusunda kendi çözümünü üretmiştir.

Özgün şiirin dördüncü kesitinin ilk dizesinde devrik tümce tanımına uyan bir sıralama kullanılmış, ben kişinin tanıdığı kızın “çilli” olma özelliğine yüklemden sonra yer verilmiş ve böylelikle farklı bir etki yaratılmıştır. Türkçede devrik tümcelere yazınsal dilin genelinde sıkça başvurulmaktadır. Öğelerin yerlerini önemlerine ve yaratılmak istenen vurguya göre değiştirme esnekliği, Türkçenin sahip olduğu bir zenginliktir. Bu zenginlikten, doğası gereği özellikle şiirde çokça yararlanır. İngilizce çeviriye bakıldığında söz konusu dize için kurallı bir tümce kullanıldığı görülmektedir. Bu ifade, özgün şiirin anlamını yansıtırsa da, yarattığı etkiyi tam olarak yansıtamamaktadır. Bu durum, yine dilin özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Son olarak, özgün şiirin son iki dizesinde kullanılan “ben” ve “o” kişi zamirleri ile, yine Türkçenin zenginliğinden kaynaklanan bir etki yaratılması söz konusudur. Türkçe, öznenin tümce içinde sözcük olarak kullanılmayıp, yükleme gelen ekle gizli özne olarak ifade edilmesine olanak tanıyan bir dildir. Son iki dizede gizli özne ile yetinilmeyerek kullanılan “ben” ve “o” kişi zamirleri ile belli bir vurgu yaratılmıştır. Bu durum, İngilizce çeviride söz konusu olmamaktadır, zira İngilizcede gizli özne seçeneği bulunmadığından, kullanılan “I” (ben) ve “she” (o) kişi zamirleri tümcedeki doğal işlevlerini yerine getirmekte, ancak ek bir vurgu sağlamamaktadırlar. Bu da, yine dillerin özellikleri ile ilgili bir durumdur. Öte yandan, özgün şiirdeki vurgu, Fransızca çeviriye yansıtılmıştır. Kişi zamirleri, “moi, je” (ben) ve “elle, elle” (o) şeklinde kullanılarak, aynı anlamı ifade eden iki sözcüğün bir arada kullanılmasının yarattığı etkiyle vurgu sağlanmıştır.

SONUÇ

Şiir çevirisinin olanaksızlığı, öteden beri çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Bu konuda, son derece keskin söylemler de ortaya koyulmuştur. Diğer yandan, her ne kadar genellikle “çevrilemezlik” ile tanımlanan bir tür olsa da, şiir var olduğundan beri, çevirisi de var olmuştur. Oktay Rifat'ın bu çalışma kapsamında incelediğimiz *Tecelli* başlıklı şiiri de, hem Fransızcaya hem de İngilizceye aktarılmış bir şiirdir.

Bu çalışmada *Tecelli*'nin göstergebilimsel açıdan ele alınması kapsamında, Paris Göstergebilim Okulunda geliştirilen kimi çözümlene işlemlerine başvurulmuştur. Bu doğrultuda şiiri çevreleyen öğeler irdelenmiş, özgün şiirin başlığı ile çevirilerin başlıkları değerlendirilmiş, şiir kesitlere ayrılarak incelenmiş ve ayrıca alımlayan özne olarak çevirmenin anlam üretimindeki rolü değerlendirilmiştir. Şiiri çevreleyen öğeler irdelenirken, metnin hangi koşullarda, ne amaçla ve kime yönelik olarak üretildiğine değinilmiş ve Garip Akımının özelliklerine yer verilmiştir. Başlığın yorumlanması aşamasında ise, özgün başlığın içerdiği anlamın çeviri metinlere ne derece yansıtılabildiği yorumlanmıştır. Çevirilerde oluşan çeşitli anlam dönüşümleri, Öztürk Kasar'ın geliştirdiği “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği” çerçevesinde değerlendirilmiş ve anlamın aşırı yorumlanması, anlamın eksik yorumlanması, anlamın kaydırılması ve anlamın bozulması eğilimlerinden kaynaklanan çeşitli anlam dönüşümlerine rastlanmıştır. Bu dört farklı anlam dönüşümünden en çok örneklenen, anlamın aşırı yorumlanması eğilimi olmuştur. Bu eğilime ilişkin örneklerin, Coquet'nin “Söyleyenler Kuramı” doğrultusunda söylem alıcısı ve üreticisi olarak çevirmenin okumasından ve aktarma aşamasında kullandığı tercihlerden kaynaklandığı saptanmıştır. Çevirmenler, metinde doğrudan ifade edilenden fazlasını okumuşlar ve yer yer bu okumaları erek metne yansıtarak anlamın aşırı yorumlanması eğilimine örnekler oluşturmuşlardır. İkinci sırada yer alan anlamın eksik yorumlanması eğilimine ait anlam dönüşümleri ise, dillerin getirdiği kısıtlardan kaynaklanan durumlar olarak ortaya çıkmıştır. Anlamın kaydırılması ve anlamın bozulması eğilimlerine ilişkin örnekler de yine çevirmenlerin öznel okumalarının birer sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Anlamın çarpıtılması, anlamın saptırılması, anlamın parçalanması ve anlamın yok edilmesi eğilimlerine bu çalışma kapsamında incelenen çevirilerde rastlanmamıştır.

Diğer taraftan, örneklenen çeşitli anlam dönüşümlere karşın, her iki çevirinin de genel anlamda özgün metni biçimsel ve anlamsal açıdan yansıttığı ve Garip Akımının ruhuna aykırı öğeler içermediği söylenebilir. “Çevrilemezlik” ile etiketlenen bir türde, üstelik iki farklı dilde yapılan iki çeviride şahit olunan bu tablo, belki de çevrilen şiirin ve Garip Akımının özellikleri ile açıklanabilir. Şiirin ben kişisi sıradan, konusu sıradandır. Kullanılan dil günlük konuşma dilidir. Edebi sanatlara, tek tek açılması gereken anlam katmanlarına yer verilmemiştir. Şiir kısadır, üstelik içinde söylenmeden söylenen pek az şey vardır, onlar da anlaşılmasız değildir. Özgün şiirde yer almadığından, çevirilerinde de ölçü tutturma kaygısı

güdülmemiştir. Özgün şiirin ilk iki dizesinde muhtemelen rastlantısal olarak kullanılan uyak ise, Fransızca çeviride karşılığını bulmuştur.

Öte yandan, bu çalışmada özgün metin ile çevirileri üzerinden karşılaştırmalı olarak yaptığımız göstergebilimsel çözümlemenin, çevirmen tarafından çeviri süreci öncesinde gerçekleştirilmesi, ortaya çıkabilecek kimi anlam dönüşümlerine karşı baştan önlem alınması açısından önem taşımaktadır. Buna ek olarak, çevirinin tamamlandığı noktada, erek metne son şeklini vermeden önce erek metnin göstergelerinin özgün metnin göstergeleriyle karşılaştırmalı olarak son bir kez ele alınması da, gerekebilecek değişiklik ve düzeltmelerin yapılmasını sağlaması yönünden yararlı olacaktır.

Sonuç olarak, çeviriye yönelik çözümleme işlemleri, çevirmenin özgün metinde açık olarak yer alan göstergelerle birlikte örtük olarak anlam oluşturan göstergeleri de yakalayıp erek dile özgün metinde yer aldıkları düzeylerde aktarmasını ve böylece daha güvenle sunabileceği bir çeviri üretmesini sağlayacaktır. Bu sayede, "Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği" kapsamında ifade edilen ve kimi zaman anlamı derinden etkilerken kimi zaman da farklı derecelerde dönüştüren çeşitli eğilimlerden kaçınılmış olunacak, yani olmayan göstergenin eklenmesinden başlayıp, örtük bırakılan anlamların açılması, açık anlamların örtülmesi, özgün metindeki farklı anlamlara neden olunması, yanlış, zıt, ilintisiz, eğreti anlam ya da anlamsızlık üretilmesi, anlamın çevrilmeden bırakılması ya da gereksiz derecede yerleştirilmesine kadar değişiklik gösteren ve olan göstergenin yok sayılıp atlanarak çevrilmemesine varan anlam dönüşümlerinden mümkün olduğunca kaçınılabilecek, önlenemez durumlarda ise metnin özelliğine göre daha aza indirgenebilecektir. Göstergebilimin çeviriye katkılarından biri budur, açığın açık, örtüğün örtük bırakılması, söylenenin söylendiği kadarıyla, söylenmeden söylenenin de söylenmeden söylenerek aktarılması göstergebilimsel çözümlemenin sağlayacağı önemli bir getiri olarak değerlendirilebilir.

SUMMARY

People make sense of the world in which they live, what is going on around them, and what other people mean based on signs that they perceive with their five senses and the judgments they reach through these perceptions shape their lives and even their survival. People not only analyze signs but also produce signs through discourse and comportment that they expect others to analyze and understand. The methods we use to produce and read signs in daily life can be employed in the processes of producing or analyzing literary text, because it is produced by people for people. In the Theory of Instances of Enunciation propounded by Coquet, the receiver of discourse is as important as the producer of discourse because every discourse that is produced has a listener (receiver): when one finishes speaking, one starts to listen and assumes the role of the receiver. Signification is achieved as a result of this mutual change in place and role and like the producer of discourse, the receiver has a role in signification because what is understood from what is said is as important as what is said. If we take this theory from the point of view of the semiotics of translation, we can think of the author as the producer of discourse and the translator as the receiver of discourse. After receiving the author's text, the translator changes her/his role from being the receiver of discourse to being the reproducer of discourse.

Besides belonging to different communities and cultures, the writer and a translator of a text are first and foremost two different individuals, and in this sense, their perceptions and judgments are unique and different from each other. Furthermore, the condition of the writer at the moment of producing the text and the condition of the translator at the moment of receiving that text and reproducing it in a different language largely influence its production and ultimately its reading and reproduction.

In this study, in the light of Coquet's Theory of Instances of Enunciation, the translator is treated as the reader of the text in the context of the original text and as the reproducer of the text in the act of translating it. In line with this approach, this study analyzes Oktay Rifat's poem, *Tecelli*, and compares it with its French and English translations within the framework of Sündüz Öztürk Kasar's Systematics of Designificative Tendencies to demonstrate some eventual transformations in meaning to which every reading of the original text and subsequently every translation might be exposed. Finally it shows how semiotics of translation might contribute in avoiding these transformations as much as possible.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Akil (1966). *Anthologie de la Nouvelle Poésie Turque*. Monte Carlo: Editions Regain.
- BARTU, Hülya (2002). *A Critical Reading Course*. İstanbul: Boğaziçi University Press.
- BAŞKAN, Özcan (1978). “Dilde Çeviri İşlemi”. *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı (322)*: 26-36.
- COQUET, Jean.-Claude (1997). *La Quête du Sens. Le Langage en Question*. Paris: PUF.
- GREIMAS, Algirdas Julien-COURTES Joseph (1979). *Sémiotique: Dictionnaire Raisoné de la Théorie du Language C. I*. Paris: Hachette.
- MARDİN, Yusuf (1990). *The Pocket Book of Twentieth Century Turkish Poetry*. Ankara: Ministry of Culture Publications.
- Orhan Veli (2015). *GARİP Şiir Hakkında Düşünceler ve Melih Cevdet, Oktay Rifat Orhan Veli'den Seçilmiş Şiirler*. “Oktay Rifat”. İstanbul: Yapı Kredi Yay. 2. bs.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz (2009). “Pour une Sémiotique de la Traduction”, *La Traduction et ses Métiers*. ed. Colette LAPLACE-Marianne LEDERER vd. Caen: Lettres Modernes Minard. 163-175.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz (2012). “Jean Claude Coquet ile Bir Dil Görüngübilimine Doğru”. 12. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu, Trakya Üniversitesi. 18-20 Ekim 2012. Edirne: Trakya Üniversitesi Matb. 427-433.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz (2013). “Traduire Les Signes en Sciences Sociales”. *Traduire: Transmettre or Trahir? Reflexions sur la Traduction en Sciences Humaines*. ed. Stephanie SCHWERTER-Jennifer K. Dick. Paris: Editions de la Maison des sciences de l’homme. 185-195.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz-TUNA Didem (2015). “Yaşam, Yazın ve Yazın Çevirisi İçin Gösterge Okuma”. *Frankofoni Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırmaları Ortak Kitabı (27)*. Ankara: Bizim Grup Basımevi. 457-482.
- RİCCEUR, Paul (2008). *Çeviri Üzerine*. çev. Sündüz Öztürk Kasar. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- SCHOPENHAUER, Arthur (2013). *Okumaya ve Okumuşlara Dair*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları. 2. bs.
- TDK (2016.03.30). *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts